

- Savolainen. Finn Lectura. <https://sites.google.com/site/hyperkieliopinseman-tiikka/> (9.9.2016).
- HAMUNEN, MARKUS 2012: Koloratiivirakenne, liike ja tapa. – Lari Kotilainen & Iona Herlin (toim.), *Verbit ja konstruktio* s. 104–140. Suomi 201. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEIKKINEN, VESA – VOUTILAINEN, EERO 2009: Koloratiivirakenne *Hirventappopaikka*-romaanissa. – Vesa Heikkinen (toim.), *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen* s. 135–169. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JARVA, VESA 2008: Suomen kielen ekspressiivisten sanojen ominaispiirteitä. – *Folia Uralica Debrecensia* 15 s. 13–32.
- JÄÄSKELÄINEN, ANNI 2013: *Todisteena äänen kuva. Suomen kielen imitatiivikonstruktio*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8860-5>.
- Kielitoimiston sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- RAUKKO, JARNO 2002: Pitämisen polysemia. Miten koehenkilöt hahmottavat *pitää*-verbin merkitystyyppejä. – *Virittäjä* 106 s. 354–374.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- VANHATALO, ULLA 2002: ”Naiset motkottaa aiheesta ja nalkuttaa syyttä”. Kyselytestit verbien semanttisten sisältöjen arvioinnissa. – *Virittäjä* 106 s. 330–353.

Kirjasuomen isästä kansainväliselle yleisölle

Kaisa Häkkinen: *Spreading the written word. Mikael Agricola and the birth of literary Finnish*. Kääntänyt Leonard Pearl. Studia Fennica Linguistica 19. Helsinki: Finnish Literature Society 2015. 195 s. ISBN 978-952-222-674-7.

Suomea taitamattomalle lukijalle ei ole juuri ollut tarjolla tietoa vanhasta kirjasuomesta. Muutamia tutkimuksia on julkaistu saksaksi ja ruotsiksi, mutta tiedosani ei ole yleisesityksiä, jotka parhaiten vastaisivat aiheeseen perehtymättömän tarpeita. Englanninkielistä kirjallisuutta aiheesta ei ole tähän mennessä ollut käytännössä lainkaan, mitä nykypäivänä on pidettävä erityisenä puutteena. Niinpä Mikael Agricolan elämää, teoksia ja kieltä esittelevä *Spreading the written word* on erittäin tervetullut teos. Tällaiselle kir-

jälle todistettavasti on kysyntää, sillä tuskin olin ehtinyt aloittaa siihen tutustumisen, kun minulta jo tiedusteltiin englanninkielistä kirjallisuutta kirjasuomen varhaisvaiheista ja kehityksestä.

Professori emerita, vanhan kirjasuomen asiantuntija ja aiheesta paljon suomeksi julkaissut Kaisa Häkkinen on kirjoittanut tämän kirjan erityisesti kansainvälistä yleisöä varten. Esipuheessa kohdeyhmäksi mainitaan etenkin tutkijat ja opiskelijat, mutta kirjan luvataan soveltuvan ”kenelle tahansa, joka on kiinnostunut siinä käsitellyistä aiheista” (s. 10). Yleisönsä huomioiden kirja pysyttelee yleistajuisella tasolla ja esimerkiksi taustoittaa Agricolan elinaikaa ja toimintaa tiedoilla Suomen ja Pohjois-Euroopan historiasta. Olemassa olevaan Agricola-kirjallisuuteen verrattuna pidän tämän

teoksen valttina näkökulmien monipuolisuutta: teoksessa hyödynnetään runsaasti tutkimustietoa paitsi kielentutkimuksen ja filologian, myös muun muassa kirkkohistorian ja -musiikin, keskiajan tutkimuksen ja arkeologian aloilta, ja Agricolan vaikutusta ja perintöä pohditaan laajasti omissa luvuissaan.

Kirjan kuudesta luvusta ensimmäinen taustoittaa historian vaihetta, jossa Agricola suoritti kirjallisen työnsä. Alkuun kuvataan kirjallisen kulttuurin leviämistä Suomeen sekä tšekäläistä kielimaisemaa keskiajalla. Luvun jälkipuolella käsitellään reformaatiota ja sen vaikutusta kirjakielten kehitykseen sekä esitellään vanhimpia suomenkielisiä käsikirjoituksia. Luku 2 on Agricolan henkilöhistoria Pernoon pojasta Turun piispaksi. Elämäkerta on perusteellinen, ja Agricolan julkaisut asetetaan siinä luontevasti historialliseen kontekstiinsa. Kun ensi kertaa luin tätä osuutta, luulin muutamaan otteeseen hukanneeni oikean sivun, sillä luvussa on paljon kappaleita, joiden sisällöt ovat osin päällekkäisiä ensimmäisen luvun kanssa. Tällaisia useaan kertaan esiin otettuja aiheita ja henkilöitä ovat esimerkiksi keskiaikaisten koulujen opetusohjelma (s. 14–15, 34, 43), ulkomailla opiskelleet suomalaiset (alkaen s. 25 ja 38) ja Lutherin työtoveri Philipp Melancthon, jota sekä sivulla 22 että 37 kuvataan ”yli-inhimillisen tarkaksi” (*supernaturally meticulous*). Tällaisen ratkaisun ansiosta kumpikin luku toimii omana kokonaisuutenaan, mutta kun tekijän tarkoituksena vaikuttaa olleen, että ykkösluku luetaan muiden taustoitukseksi (s. 8), herää kysymys, olisiko sisältöjä voinut selvemmin keskittää jompaankumpaan lukuun.

Kolmannessa luvussa esitellään Agricolan tuotanto kuvaamalla kunkin julkaisun sisältö sekä kertomalla teosten tarkoituksesta ja tärkeimmistä lähtökkeistä. Laajassa (52 sivua) neljännessä luvussa käsitellään kattavasti Agricolan teosten kieltä aakkosista ja fonologiasta lähtien

nominien ja verbien taivutuksen kautta syntaksiin ja sanastoon edeten. Tämä on kirjan kielitieteellisin, teknisin ja sikäli lukijalle oletettavasti raskaslukuisin osuus. Itse koen vanhan suomen viehätyksen perustuvan mahdollisuuteen tehdä havainnot sen eroista nykysuomeen, joten mietin, kuinka paljon suomea taitamaton lukija saa neljännessä luvusta irti. Eroja nykyiseen yleiskieleen tuodaan koko ajan esiin ja nykysuomen taivutus on esitelty kirjan liitteenä olevissa taulukoissa, mutta näillä keinoin ei tietenkään ole mahdollista saavuttaa syvällistä ymmärrystä kummastakaan kielimuodosta. Toisaalta Agricolaa käsittelevä kirja olisi lingvistin näkökulmasta puutteellinen ilman kieleen keskittyvää lukua.

Viides luku kuvaa Agricolan sosiaalisia verkostoja ja vaikutusta omana aikanaan, kun taas kuudes keskittyy hänen tuotantonsa ja henkilönsä merkitykseen myöhemminä vuosisatoina. Käsitellyiksi tulevat niin Agricolan tuotannon vaikutus myöhempään hengelliseen kirjallisuuteen ja kieleen Agricola-tutkimuksen historia Carl Fredrik Mennanderista (1712–1786) ja hänen oppilaastansa H. G. Porthanista alkaen. Herkullinen lopetus kirjalle on Agricolaa kansallisena merkikihenkilönä esittelevä luku 6.3, jossa kerrotaan Agricolasta kuva- ja sanataiteen aiheena, häneen liittyvistä patsas- ja muistomerkkihankkeista, Agricolan hyödyntämisestä erilaisten ideologioiden (esimerkiksi ruotsin ja suomen välinen kielikysymys) tukemisessa sekä hänen nykyisestä tunnettuudestaan.

Muutamia huomautuksia

Nostan seuraavassa esiin erinäisiä seikkoja, jotka lukiessa kiinnittivät huomioni. Aluksi kommentoin muutamia monitulkintaisia tai väärinkäsityksiä aiheuttavia sananvalintoja ja muotoiluja. Oletan, että ainakin osa näistä on tulosta siitä, että teksti on ensin kirjoitettu suo-

meksi ja sitten käännetty englanniksi. Esimerkiksi, kun sivulla 24 sanotaan kuningas Kristianin tanskankielisen Uuden testamentin olleen ”ensimmäinen skandinaaviselle kielelle luterilaisessa hengessä käännetty Uusi testamentti” (s. 24), lukija voi olettaa, että aiemmin olisi julkaistu muita, katolisessa hengessä käännettyjä Uusia testamentteja. Kyseessä oli kuitenkin kaikkiaan ensimmäinen kokonainen Uusi testamentti skandinaavisella kielellä. Sivulta 67 saa käsityksen, että Agricolan *Messuun* olisi painettu nuotit (*musical notations*). Tuohon aikaan Tukholman kirjapainossa ei kuitenkaan vielä ollut nuottien painamiseen tarvittavia kirjakkeita (Perälä 2007: 123). Vaikka siis *Messun* nuottiviivastot on painettu, nuotit on kirjoitettu käsin niihin teoksen kappaleisiin, joissa sellaiset on. Kun kerrotaan Petraeuksen raamatunkäännöskomitean työstä, mainitaan Skoklosterrin linnasta löydetty ”Uusi testamentti, jonka alkuosassa on runsaasti korjauksia” (s. 146). Selkeyden vuoksi voisi tähdentää, että kyseessä on Agricolan kääntämä *Uusi testamentti*. Ilmauksen loppuosa on hiukan epämääräinen, joten täsmentää, että Hoffmanin merkinnät keskittyvät Matteuksen evankeliumiin (Rapola 1963: 6–7, 12). Tuntemani kirjallisuuden perusteella yllättävä on väite (s. 50 ja 136), jonka mukaan Kustaa Vaasa käytti piispoiksi nimittämistään Agricolasta ja Juustenista uutta (kavennettua valtaa kuvastavaa) nimitystä *ordinarius* vanhan *episcopus* sijasta. Tähän olisi toivonut viitettä, sillä Heinisen mukaan (2007: 126) suomalaiset saivat vallitsevasta linjasta poiketen sekä piispan nimen että vihkimyksen.

Sivulla 119 tekstiin on eksynyt väärän teoksen nimi. Säkeiden ”Oij sine surkcia Locasecki, etkös neite Mielese ecke” kerrotaan olevan *Rukouskiriasta*, vaikka ne ovat *Psalttarin* alkurunosta. Sivulla 158 puolestaan lienee väärä vuosiluku: kun Santeri Ivalon romaanin *Kuningas Suomessa* (1919) sanotaan kuvaavan vuo-

den 1551 tapahtumia, tarkoitetaan kaiketi vuotta 1555(–6), jolloin Kustaa Vaasa oleili pitkään Suomessa.

Lukuun 4 on jäänyt muita lukuja enemmän lyönti- ja asiavirheitä. Kun kyseessä on paljon pikkutarkkaa tietoa sisältävä teksti, tämä on ymmärrettävää, mutta myös harmillista, jos lukija ei pysty ymmärtämään asiaa tai saa virheellisen käsityksen. Esimerkiksi sivulla 77 sanotaan, ettei *Abckiriassa* luetelluissa aakkosissa ole kirjaimia *j*, *å*, *ä* ja *ö*. Seuraavassa kappaleessa kerrotaan, että aakkosia luetellessaan Agricola sanoo vokaalien *ä*, *ö* ja *y* olevan *vieraita* (*foreign*). Lukijasta saattaa näyttää, etteivät molemmat väitteet voi pitää paikkaansa, sillä tekstissä ei tuoda esiin, että ensimmäisessä virkkeessä puhutaan *Abckirian* sivusta A1b, toisessa sivusta A2a.

Agricolan ortografiaa esiteltäessä mainitaan sana *Cuningas* esimerkkinä *c*-kirjaimen käytöstä takavokaalin edellä (s. 82). Tähän olisi pitänyt valita jokin toinen esimerkki, sillä Agricola kirjoittaa tämän lainasanan johdonmukaisesti *Kuningas* ruotsin ja saksan mallin mukaan.

Selitetessä diftongien [ie], [uo] ja [yö] alkuperää (s. 86) kahden jälkimmäisen sanotaan kehittyneen vokaalista [ö:]. [uo]:n varhemman muodon tulisi tietenkin olla [o:]. *A*-loppuisten vokaaliyhtymien assimilaatiosta kerrotaan (s. 88), että ”varsinkin [ea] [eä] [ia] [iä] [oa] [ua] [yä] äännettiin usein [e:], [o:] ja [ö:]”. Kun jälkimmäinen vokaali assimiloituu ensimmäiseen, mistään mainitusta yhtymästä ei tule [ö:]tä, ja mahdollisista lopputulemista jäävät mainitsematta [i:], [u:] ja [y:].

Sivulla 91 kerrotaan, että nykysuomesta poiketen Agricola käyttää partitiivin päätettä *-tA* myös yhtä tavua pidempien vokaalivartaloiden yhteydessä. Olisi voinut täsmentää, että kyseinen variantti esiintyy suffiksaalisen astevaihtelun sääntöjen mukaan sivupainollisen tavun (tyypillisesti kolmannen) jäljessä. Abessiivia

käsiteltäessä varoitetaan, että Agricolan käyttämä yksinäis-*t*-llinen pääte aiheuttaa partitiiviin sekoittumisen vaaran (s. 93). Annetuissa esimerkkisanoissa *waimota* ja *lapsita* vaaraa ei ole, koska pääte on painottoman tavun jäljessä (missä partitiivissa olisi lyhyt pääte -*A*). Translatiivin käsittelyn yhteydessä sivulla 91 lause vaikuttaa jääneen kesken. Muodon loppuvokaalin kerrotaan ”muuttuvan sanan sisällä *e:ksi*”, mutta mainitsematta jää, että muutos edellyttää nimenomaan possessiivisuffiksien liittymistä translatiiviin.

Syntaksiosuudessa kerrotaan, että Agricolalla määräte voi nykysuomesta poiketen seurata pääsanaa (s. 108). Esimerkinä on *Isä meidän*, joka omien havaintojeni mukaan on harvinainen ellei ainoa Agricolalla esiintyvä poikkeus genetiivimääritteen normaalista paikasta. Järjestys esiintyy myös rukouksen vanhemmissa versioissa (Codex Westh, Kangasalan messukirja, Münsterin *Cosmographia*), joten Agricola on luultavasti omaksunut sen sellaisenaan muualta. Agricolan sanaston satunnaisten puutteiden joukossa mainitaan *ihminen* (s. 121). Sana ei tietenkään puutu Agricolan sanastosta, mutta hän käyttää muotoa *inhiminen* (kuten sivulta 127 selviääkin).

Luvussa 4 on runsaasti esimerkkilauseita ja -sanoja. Raamattusitaattien englantilaiset vastineet on haettu englanninkielisistä Raamatuista; muiden tekstien sekä yksittäisten sanojen vastineet on tarjonnut kääntäjä (s. 9–10). Viimeksi mainittujen joukossa on pari anakronismia: sivulla 84 *si(j)an* merkitykseksi on annettu ’grammatical case’, kun Agricolalla merkitys on ’tila’. Kontekstista tosin ei käy selvästi ilmi, onko esimerkkinä Agricolalta, mutta sitä seuraava merkintä ”Std. (= nykyisessä yleiskielessä) *sija*” ohjaa lukijaa tällaiseen päätelmään. Sivulla 86 sanalle *rieska* on annettu merkitys ’type of Finnish flatbread’, kun vanhassa kirjasuomessa korrekti olisi ’maito’.

Sivulla 122 *eriseur*an osat on tulkittu ’separate|region’, vaikka perusosan vastine olisi ennemmin ’company’.

Viitteistä, liitteistä ja lähde- luettelosta

Yleistajuisessa teoksessa jokaisen yksittäisen tiedon alkuperää ei ole tarpeen merkitä yhtä täsmällisesti kuin tutkimusraportissa. Tähän teokseen valittu viitetaustarkkuus toimii yleisesti ottaen hyvin. Henkilökohtaisesti kaipasin joihinkin kohtiin viitettä, esimerkiksi kun suomalais-ugrilaisten kielten alkuperäisen sanajärjestyksen kerrotaan olleen SOV (s. 108) tai kun sanotaan, että sekä ruotsalaisen Uuden testamentin (1526) että Raamatun (1541) käännös oli ryhmytyötä (s. 24). Kohdeyleisöä viitteen puuttuminen tällaisista yhteyksistä tuskin haittaa.

Toisissa kohdin viite vaikuttaa turhalta: länsimaisessa kulttuuripiirissä voinee olettaa yleistiedoksi, että reformation katsotaan alkaneen siitä, kun Luther naulasi teesinsä Linnankirkon oveen (sivulla 21 viite Marshalliin). Ylimääräisen oloinen on myös toinen viite samalla sivulla: Erasmus Rotterdamiasta kuvataan yhdeksi vaikutusvaltaisimmista humanisteista, ja luonnehdintaa seuraa lyhenteellä *e.g.* varustettu viite Huizingaan. Ilmeisesti Huizingan teos on laadukas lähde Erasmusuksesta, mutta miksi mainita yksi esimerkkilähde aiheesta, josta on helppo löytää paljon luettavaa, kun monen yksittäisen Suomea koskevan, paljon vaikeammin paikannettavan tiedon alkuperä jää ilmoittamatta? Herra Martin maanlain-käännöksen kopioista puhuttaessa (s. 29–30) viitataan teoksen *Suomen kielen muistomerkkejä* osiin II:1 (1905) ja II:2 (1930). Tähän olisi toivonut uudempaa viitettä, sillä SKM:n listaus käsikirjoituksesta ei ole ollut täydellinen sen jälkeen, kun Pajula löysi Tukholmasta 1948 vielä yhden kopion (Lindströmin kopio) Martin tekstistä (Pajula 1955: 53).

Kirjan lopussa on joukko liitteitä: aikajana Agricolan elämän tärkeistä tapahtumista, listoja kirjassa esiintyvien erisnimien erikielisistä muodoista, taulukot nyky-suomen nominin- ja verbin-taivutuksesta sekä Agricolan elämän keskeiset paikat esittävä kartta. Liitteiden sisällöt vaikuttavat tarkoituksenmukaisilta ja tukevat varmasti tekstin sisältämän informaation ymmärtämistä. Toivoisi kuitenkin, että historiallisia seikkoja koskevat liitteet olisi sijoitettu kaikki peräkkäin sen sijaan, että lähdeluettelo ja hakemisto erottavat ne kolmeen osaan. Pohjois-Euroopan maantieteeseen perehtymättömän kannalta olisi varmasti erityisen mukavaa, että Agricolan elämän aikajana (s. 163) ja hänen elämänsä tärkeitä paikkoja esittävä kartta (s. 195) olisivat vierekkäin yhdellä aukeamalla.

Esipuheessa luvataan, että kiinnostunut lukija löytää lisää tietoa lähdeluettelon avulla (s. 9, 10), mutta se ei liene välttämättä helppoa suomea taitamattomalle kohdeyleisölle. Englanninkielisiä lähteitä on lähdeluettelossa niukasti ja ne keskittyvät yleisen historian ja reformaation aloille. Lähes kaikki erityisesti Suomeen ja suomen kieleen liittyvät lähteet ovat luonnollisesti suomeksi. Suomenkielisten nimikkeiden perään on tavallisen käytännön mukaan lisätty hakasulkeissa englanninnokset, mutta käytännössä tämä tuskin edistää kohdeyleisön tiedonhakuja, koska itse lähteitä he eivät kuitenkaan pysty lukemaan. Toisaalta mietin, että kun nimikkeitä kuitenkin käännetään, miksei ruotsalaisista tai saksalaisista nimikkeistä (joihin lukeutuu erinomaisia ja kiinnostavia vanhan kirjasuomen lähteitä, kuten Schmeidler ja Schalin) ole englanninnoksia. Oletetaanko niiden aukeavan englannintaitoiselle lukijalle sellaisenaan?

Lukijaa voisi auttaa hiukan pitemmälle tiedonhaussa mainitsemalla, minkä kielinen abstrakti mihinkin julkaisuun si-

sältyy. Abstraktista saa enemmän tietoa kuin otsikon käännöksestä, ja parhaassa tapauksessa sen perusteella voi arvioida, kuinka paljon vaivaa on valmis näkemään tutustuakseen tekstiin syvällisemmin. Toinen seikka, joka voisi palvella fyysisesti ulkomailla olevaa lukijaa, olisi merkitä sähköisesti saatavilla olevat julkaisut (esimerkiksi viimeaikaiset väitöskirjat). Täysin suomenkielisten lähteiden kohdalla tästä ei tietenkään olisi apua.

Kiitettävä pioneerityö

Spreading the written word on ensimmäinen yritys avata vanhan kirjasuomen aluetta kansainväliselle yleisölle. On arvokas asia, että tällainen teos on nyt saatavilla. Toivon, että kohderyhmään kuuluvat löytävät kirjan ja innoittuvat kirjakielimme synnyn kiehtovasta historiasta. Kirja on kokonaisuutena erittäin miellyttävä ja viihdyttävä lukukokemus. Se sisältää kokoonsa nähden yllättävän paljon kiinnostavaa ja olennaista tietoa. Kansainvälisen lukijakunnan huomioon ottamisessa on mielestäni onnistuttu hyvin: taustatietoa tarjotaan tarpeeksi, ja selityksien ja käännösten käyttö sekä liitteiden materiaalin valinta on tarkoituksenmukaista. Aiheeseen ennestään täysin perehtymätönkin saa kirjasta varmasti paljon irti.

Kun kyseessä on pioneerityö, on selvää, että teoksen kehittämistä voisi jatkaa, jotta se vastaisi paremmin kohdeyleisön tarpeisiin. Olen edellä nostanut esiin joitakin seikkoja, joihin voisi tällöin kiinnittää huomiota, mutta jatkokehitystä varten olisi tietysti erityisen tärkeää saada palautetta varsinaiseen kohdeyleisöön kuuluvien lukukokemuksista.

TIINA RUSKEEPÄÄ
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

HEININEN, SIMO 2007: *Mikael Agricola. Elämä ja teokset*. Helsinki: Edita.

PAJULA, PAAVO 1955: *Ensimmäinen lainsuomenmos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 246. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

PERÄLÄ, ANNA 2007: *Mikael Agricolan teosten painoasu ja kuvitus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

RAPOLA, MARTTI 1963: *Henrik Hoffman, puristinen kielenkorjaaja*. Suomi 110: 3. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Monipuolisesti puhuttelukäytännöistä

Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen (toim.) 2015: *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä*. Tietolipas 246. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 434 s. ISBN 978-952-222-613-6.

Puhuttelussa kiteytyy kielen olemus inhimillisen kanssakäymisen perustana. Kyse on jokaista kielenkäyttäjää koskevasta ilmiöstä, joka herättää usein voimakkaita näkemyksiä ja ristiriitaisia tunteita. Tämä ilmenee esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* taannoin julkaistun sinuttelu- ja teitittelykulttuureja pohtivan kolumnin *Sinä, suomalainen* (Rajamäki 2015) kirjoittamien yleisönosastokirjoitusten otsikoissa *Suomessa teititellään turhankin paljon* ja *Sinuttelu ei käy joka tilanteessa* (Helsingin Sanomat 3.1.2016). Puhuttelua koskevalle tutkimustiedolle on näin ollen tilausta, johon Johanna Isosävin ja Hanna Lappalaisen (2015) toimittama artikkelikoelma *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä* ansiokkaasti vastaa. Kirjassa pureudutaan aiheeseen kolmentoista eurooppalaisen kielen näkökulmasta. Tavoitteena on monipuolinen läpipleikkaus ilmiöön ja tutkimustulosten saattaminen suuren yleisön tietoisuuteen (s. 7, 10). Kielivalikoima on varsin vaikuttava: käsitellyiksi tulevat suomen ja ruot-

sin kielten lisäksi germaanisista kielistä saksa ja englanti, romaanisista kielistä ranska, italia, espanja ja portugali, slaavilaisista kielistä venäjä, tšekki ja puola sekä suomensukuisista kielistä viro ja unkari. Lukijalle tarjoutuu siis hyvin kattava lukumatka puhuttelukäytänteisiin. Yhtenäisyyttä kokoelmaan luo se, että kukin artikkeli sekä tarjoaa historiallisen katsauksen puhuttelukäytänteisiin että kuvaa kielenkäytön nykytilannetta. Teoksen potentiaalinen käyttäjäkunta on laaja. Se soveltuu kurssikirjaksi, tarjoaa ajantasaista tutkimustietoa puhutteluista kielen ammattilaisille (tutkijat, opettajat, kääntäjät) ja toimittajien tavoitteiden mukaisesti muodostaa myös kattavan tietopaketin puhuttelukäytännöistä kiinnostuneelle suurelle yleisölle.

Kirjan aloittaa Isosävin ja Lappalaisen johdantoartikkeli, jossa pohjustetaan puhuttelua kielen ilmiönä ja kirkastetaan sitä koskevan tutkimuksen lähtökohtia. Puhuttelun keinovalikoimaan kuuluvat pronominit, erilaiset päätteet ja puhuttelusanat; näiden lisäksi kielissä on usein myös keinonsa kiertää suoraa puhuttelua. Kirjoittajat tuovat esiin, että puhuttelua on tutkittu niin semanttisista, pragmaattisista, sosiolingvistikista kuin vuorovaikutuksen tutkimuksen näkökulmista. Lisäksi on pureuduttu puhuttelun kieliopillisiin ja sosiaalisiin mer-